

Νεοελληνική Γλώσσα Γ' Γυμνασίου

Ενότητα 1η

1^ο Γυμνάσιο Βύρωνα

Τζελέπη Αδαμαντία

Στόχος: Παρατακτικός και υποταγμένος λόγος

Πρόταση

- Οργανωμένη ομάδα λέξεων που εκφράζει ένα νόημα με σύντομη συνήθως διατύπωση.

Περίοδος

- Τμήμα του λόγου που αποτελείται από μια ή περισσότερες προτάσεις.
- Στον γραπτό λόγο περικλείεται ανάμεσα σε τελείες ή ισοδύναμα σημεία στίξης.

- Διάκρινε τις προτάσεις και τις περιόδους
- Η Ελλάδα βρίσκεται στο νότιο άκρο της Βαλκανικής Χερσονήσου.
- Μας διηγήθηκε τις καλοκαιρινές του περιπέτειες.
- Θέλω να φύγεις τώρα αμέσως.
- Ήταν άρρωστος και δεν ήρθε εκδρομή.
- Αρχίζω και θυμώνω.
- Μια φορά και έναν καιρό ήταν ένας μυλωνάς.

Είδη προτάσεων.

Κύρια Πρόταση

- Η πρόταση που δεν εξαρτάται από καμία άλλη πρόταση

Δευτερεύουσα

- Εξαρτάται από άλλη κύρια που είτε συμπληρώνει το νόημά της ή προσδιορίζει κάποιον όρο της κύριας πρότασης.

Παραδείγματα

- **Να διακρίνετε τις κύριες από τις δευτερεύουσες προτάσεις**
- «ένας αστός ξεκίνησε με μια βαλίτσα αναμνήσεων στο χέρι, γύρισε χώρες μακρινές και πολιτείες άγνωστες, μάζεψε ακριβό υλικό και συνταγές»
- «Η ενεργή παρουσία των μειονοτήτων στην ελληνική κοινωνία διατάραξε λοιπόν τα τελευταία χρόνια την ως τότε κυρίαρχη εικόνα της αρμονικής εθνικής ομοιογένειας και έθεσε επιτακτικά πλέον το ζήτημα της συνύπαρξης διαφορετικών εθνοπολιτισμικών ομάδων»
- «Εάν κοιτάξετε τις εικόνες των ελληνικών ναών και τα αγάλματά τους, θα δείτε και μόνοι σας πόσο λεπτή και γεμάτη αληθινή ομορφιά ήταν η τέχνη των Ελλήνων»
- «Θαύμασα τον Παρθενώνα και στην κάθε του κολώνα βρήκα τον χρυσό κανόνα»
- «Γιατί, όχι μόνο οι Έλληνες, από την αυγή της ιστορίας τους, απλώθηκαν ακτινωτά σ' ολόκληρο το μεσογειακό χώρο και πέραν αυτού με τις αρχαίες αποικίες, τις νεότερες παροικίες και την κατά καιρούς επεκτατική πολιτική των διαφόρων πολιτικών σχηματισμών του ελληνισμού, αλλά και οι διάφοροι λαοί της Δύσης και της Ανατολής κατέκλυσαν κατά καιρούς πρόσκαιρα ή μονιμότερα τον ελληνικό χώρο»
- «Ο ελληνικός χώρος στις γεωγραφικές, οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές του δομές αποτέλεσε πάντα σ' ολόκληρη την ιστορία του έναν οριακό χώρο ανάμεσα σε δύο ξεχωριστούς κόσμους –ανατολικό και δυτικό– που δεν έμειναν ποτέ στεγανά κλειστοί»
- «Είναι συχνά δύσκολο για τον Αγγλοσάξονα ταξιδευτή να καταλάβει πώς μία χώρα που μοιάζει ποτισμένη ως το μεδούλι από τη βυζαντινή παράδοση της ορθοδοξίας, παράδοση καταφανέστατη στις εκκλησίες και των μικρότερων χωριών ή στα μοναστήρια που στεφανώνουν τις πιο απόμερες βουνοπλαγιές, μπορεί να αφήνεται με τέτοια εγκατάλειψη στις γήινες απολαύσεις»

Τρόποι σύνδεσης προτάσεων

Παρατακτικά

- Παρατάσσονται η μια δίπλα στη άλλη και συνδέονται με τους παρατακτικούς συνδέσμους.

Υποτακτικά

- Οι προτάσεις εξαρτώνται από κάποια άλλη πρόταση που είτε της συμπληρώνουν το νόημα, είτε προσδιορίζουν λέξεις της άλλης πρότασης.

Ασύνδετο σχήμα

- Παρατίθενται η μια δίπλα στην άλλη χωρίς συνδετικές λέξεις, παρεμβάλλοντας κόμμα.

Σύνδεσμοι

Είδη

A. Παρατακτικοί

1. Συμπλεκτικοί

2. Διαχωριστικοί

3. Αντιθετικοί

4. Συμπερασματικοί

5. Επεξηγηματικός

Σύνδεσμοι

*και/κι, ούτε, μήτε (και ουδέ,
μηδέ
σε παλαιότερα κείμενα)*

*ή, είτε
αν και, αλλά, μα, παρά, όμως,
ωστόσο, ενώ, μολονότι, μόνο
(που)*

*λοιπόν, ώστε, άρα, επομένως,
οπότε*

δηλαδή

Σύνδεσμοι

B. Υποτακτικοί

6. Ειδικοί

7. Χρονικοί

*πως, που, ότι
όταν, ενώ, καθώς,
αφού, αφότου, πριν
(πριν να), μόλις,
προτού, ώσπου,
ωσότου*

8. Αιτιολογικοί

*γιατί, επειδή, αφού, τι
(ποιητικό)*

9. Υποθετικοί

αν/εάν, άμα

10. Τελικοί

να, για να

11. Αποτελεσματικοί

ώστε (να), που

12. Εναντιωματικοί /

αν και, ενώ, μολονότι

παραχωρητικοί

13. Ενδοιαστικοί (ή

μη(ν), μήπως

διστακτικοί)

14. Συγκριτικός

παρά

15. Βουλευτικός

να

ΕΙΔΗ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ

ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΟΙ

ΣΥΜΠΛΕΚΤΙΚΟΙ

και,
ούτε
μήτε

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΟΙ

λοιπόν, ώστε,
άρα, έτσι, που,
έπειτα, τότε,
ύστερα, επομένως

ΔΙΑΖΕΥΚΤΙΚΟΙ

ή,
ή-ή,
είτε,
είτε-είτε,
είτε-ή

ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΟΙ

αλλά, παρά
όμως, ωστόσο, ενώ,
αν και, μα, εντούτοις,
μολοταύτα, έπειτα,
εξάλλου, μάλιστα

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΟΙ

ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΙ

αν, εάν

ΤΕΛΙΚΟΙ

να,
για να

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΙ

ώστε, ώστε να,
έτσι που, που

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ

επειδή,
αφού,
καθώς,
διότι,
για και,
για που

ΔΙΣΤΑΚΤΙΚΟΙ

μη(ν),
μήπως

ΕΙΔΙΚΟΙ

ότι,
πως,
που

ΧΡΟΝΙΚΟΙ

όταν, σαν, εάν,
καθώς, κάθε που,
αφού, αφότου,
μόλις, προτού, ώσπου,
ωστόσο, όσο που, άμα,
εφόσον, εκεί που,
ευθύς ως.

ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΟΙ

αν και, μολονότι,
μόλο που,
παρ'όλο που,
έστω και αν,
παρ'ότι, ενώ
και ας

Άσκηση

▪ Να βρείτε τον τρόπο σύνδεσης των προτάσεων στις παρακάτω περιόδους :

α. ‘Η πραγματική ιστορία της Ελλάδας [...] δεν είναι ούτε τα πολιτικά της ούτε οι πόλεμοι. Είναι ο πολιτισμός της. Είναι τα λαμπρά έργα της στην τέχνη, την αρχιτεκτονική, την ποίηση, το δράμα, τη φιλοσοφία και την επιστήμη. Οι Έλληνες ήταν μεγάλοι στοχαστές, μεγάλοι δημιουργοί, εραστές της ομορφιάς και των έργων του πνεύματος. [...] Εάν κοιτάξετε τις εικόνες των ελληνικών ναών και τα αγάλματά τους, θα δείτε και μόνοι σας πόσο λεπτή και γεμάτη αληθινή ομορφιά ήταν η τέχνη των Ελλήνων.’” (κειμ. 1 σελ 10)

β. “ Τα παιδιά στο σχολείο καλούνται να μάθουν να ξεχωρίζουν τα κοινά στοιχεία που έχουν μεταξύ τους κουλτούρες που στην πρώτη ματιά μοιάζουν διαφορετικές, να εκτιμούν την αξία άλλων πολιτισμών εκτός από το δικό τους, να αναγνωρίζουν την ετερογένεια, και όχι την ομοιογένεια, ως βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών.” (κειμ 3 σελ 11)

Άσκηση (συνέχεια)

- γ. “Άλλωστε με τις πολυάριθμες γιορτές της η Εκκλησία δοξάζει απροκάλυπτα τα πλούσια ελέη του Κυρίου, ιδίως το Πάσχα, μια εποχή που η κνίσα των σουβλιστών αρνιών μοσχοβολάει στην ύπαιθρο και τα κατάλευκα τραπέζια βουλιάζουν από τις παραδοσιακές λιχουδιές.” (κειμ 7 σελ 14)
- δ. “ Στα ανατολικά της Σάμου η θάλασσα δεν είναι ποτές ήσυχη. Το καλοκαίρι τα μελτέμια αρχίζουν πολύ νωρίς. Μονάχα σαν βραδιάσει ο αγέρας κόβει, και τότες στο βάθος του πελάγου, μες στο καθαρό βραδινό φως, αναδύονται, ένα ένα, τα μακρινά νησιά της Δωδεκανήσου : η Κως, η Κάλυμνος. Μένουν όσο η εσπέρα να προχωρήσει, και ύστερα γυρίζουν πάλι να βυθιστούν στο Αιγαίο απ’ όπου προήλθαν. Όμως στο αντικρινό βουνό της Ανατολής, στη Μυκάλη, το φως και η κίνηση και τα χρώματα δεν είναι τόσο εφήμερα όπως στα μακρινά νησιά της Δωδεκανήσου. Όταν ο ήλιος γύρει πίσω από τα βουνά της Σάμου, περνά πολλή ώρα ώσπου να αρχίσει να σκοτεινιάζει. Σ’ όλο αυτό το διάστημα η Μυκάλη είναι πλημμυρισμένη στο φως.”

Άσκηση

- Να συνδέσετε **παρατακτικά** ή **υποτακτικά** τις προτάσεις που σας δίνονται σημειώνοντας δίπλα το είδος της σύνδεσης.
- Διάβαζα πολύ _____ δεν έγραφα καλά.
- Λυπάμαι _____ σε στεναχώρησα.
- Θέλεις ___ του μιλήσω εγώ ___ προτιμάς ___ του μιλήσει ο ίδιος.
- Έσκυψε πάνω του ___ κάτι του ψιθύρισε στο αυτί.
- Υποσχέθηκε ___ με βοηθήσει.
- Τα είπε όλα αυτά _____ με δοκιμάσει.
- Θέλουν ___ δεν μπορούν ___ με λησμονήσουν.
- Νιώθω συγκίνηση ___ πηγαίνω στο χωριό.
- Ξέρω ___ η κατάσταση είναι δύσκολη. Θα δεχθούν να εργασθούν υπερωριακά ___ δεν θα πληρωθούν.
- Δεν είπε τίποτα _____ γιατί δεν ήξερε ___ γιατί φοβόταν.
- Θα μας φερθούν άραγε καλά; Γιατί βέβαια δεν είναι όλοι ευγενείς.
- Κατάλαβε ότι ήταν ψέμα · ωστόσο δεν μίλησε.
- Δεν έβρισκαν ούτε αμάξι ούτε λεωφορείο · αναγκάστηκαν λοιπόν να γυρίσουν με τα πόδια.
- Δεν κάθεται _____ τρέχει από το πρωί ως το βράδυ.

Σημασία του και

- Προσπάθησε να εντοπίσεις τη σημασία του και στις παρακάτω προτάσεις.
 1. Εγώ σκοτώνομαι στη δουλειά και συ απολαμβάνεις.
 2. Η Μαρία διαβάζει λογοτεχνία και ακούει μουσική.
 3. Την είδα και χόρευε με τον Γιάννη.
 4. Άρχισε ξαφνικά και μου κατηγορούσε την Όλγα.
 5. Παριστάνει το σοφό και δεν ξέρει και τα πιο απλά πράγματα.
 6. Ήρθε μια γυναίκα και κρατούσε μια τεράστια τσάντα.
 7. Φώναξέ τον και θέλω να του πω κάτι.
- Με ποιες σημασίες χρησιμοποιείται ο σύνδεσμος και ; Σε τι συμπεράσματα καταλήγεις ;

Ασκήσεις

- Να γίνει σχεδιάγραμμα στην τελευταία περίοδο του κειμένου 3 (σελ 11).
- Να διαβάσετε το κείμενο 10 (σελ 18) και το κείμενο 11 (σελ 19) και να σχολιάσετε την έλλειψη συνδέσμων. Γιατί επιλέγεται αυτός ο τρόπος διατύπωσης της σκέψης του ποιητή ή του διαφημιστικού μηνύματος;
- Βάλε συνδέσμους στις παρακάτω φράσεις που λέγονται προφορικά από όλους μας. Σε τι συμπεράσματα καταλήγεις;
 1. Έχεις καμιά καλύτερη ιδέα; Πες τη.
 2. Σου έλεγα να προσέχεις, δεν με άκουσες.
 3. Έμαθα πήρες κινητό.
 4. Κάτσε πιες έναν καφέ.
 5. Συγγνώμη, σε αναστάτωση.

Θεματική ενότητα Έλληνες - Ελλάδα

- Στόχος : Προσπάθεια αυτογνωσίας και προβληματισμός.
- Να διαβάσετε τα κείμενα 1,3,4,5,7 και να γράψετε ποια στοιχεία της Ελλάδας και των Ελλήνων προβάλλονται. (από 3 έως 7 γραμμές για κάθε κείμενο)

Σημασία της λέξης.

- Συνώνυμες : όταν 2 λέξεις είναι ισοδύναμες ως προς τη σημασία. Πχ
 - Τασάκι – σταχτοδοχείο – σταχτοθήκη
 - κόκορας – πετεινός άσπρος - λευκός
 - άνθος – λουλούδι κόκκαλο – οστό θέλω – επιθυμώ
- Από τις παραπάνω συνώνυμες λέξεις όταν μιλάμε ή όταν γράφουμε έχουμε δυνατότητα επιλογής. Η επιλογή εξαρτάται :
 - Ποιος τη λέει
 - Σε ποιον τη λέει
 - Που και πότε (περιβάλλον)
 - Σε τι είδους κείμενο τη γράφω
 - Το πολιτισμικό πλαίσιο που τη χρησιμοποιώ
 - Αλλά και τη λεξική συνδυαστικότητα που έχει επικρατήσει

Σημασία της λέξης - πολυσημία.

- Η **σημασία** της κάθε λέξης δεν είναι δεδομένη και αναλλοίωτη.
- Για να την καταλάβω σωστά, πρέπει να λάβω υπόψη μου ποιος τη λέει, σε ποιον την απευθύνει, πού και πότε τη χρησιμοποιεί, σε τι είδους κείμενο περιλαμβάνεται αλλά και το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο χρησιμοποιείται.
- Το φαινόμενο κατά το οποίο η ίδια λέξη έχει δύο ή περισσότερες σημασίες, που όμως έχουν κάποια σχέση μεταξύ τους, έτσι ώστε το ένα νόημα να μπορεί να θεωρηθεί επέκταση του άλλου, λέγεται **πολυσημία**.
- Η πολυσημία των λέξεων μπορεί να οδηγήσει σε παρεξηγήσεις και γι' αυτό αξιοποιείται πολύ από τους ευθυμογράφους (θέατρο, κινηματογράφος, γελοιογραφία), που δημιουργούν έτσι χιουμοριστικές καταστάσεις.

Κυριολεξία - μεταφορά

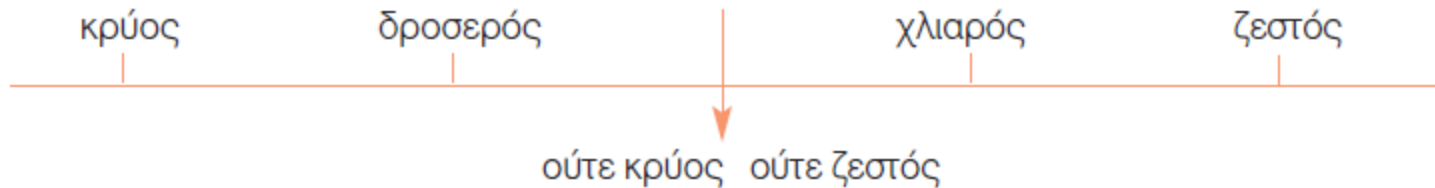
- Στην **κυριολεξία** μια λέξη ή έκφραση διατηρεί τη βασική και ακριβή σημασία της.
- Η **μεταφορά** είναι ένα σχήμα λόγου. Στη μεταφορά μια λέξη ή μια φράση χρησιμοποιείται σε ένα ορισμένο περιβάλλον με σημασία διαφορετική από την αρχική. Ωστόσο, ανάμεσα στις δύο σημασίες (την κυριολεκτική και τη μεταφορική) υπάρχει κάποια μικρή ή μεγάλη ομοιότητα, η οποία και επιτρέπει, μαζί με τα συμφραζόμενα, την κατανόηση της νέας μεταφορικής σημασίας.
- Οι λέξεις με τη μεταφορά ανανεώνονται, ξαναγεννιούνται. Η γλώσσα πλουτίζεται με καινούριες εκφραστικές δυνατότητες.
- Ο καθημερινός λόγος είναι γεμάτος μεταφορές που, επειδή είναι τόσο συνηθισμένες, δεν τις αντιλαμβανόμαστε ως τέτοιες:
→ π.χ. Έβαλα τα κλαματα. Έπιασα δουλειά.
- Η **μεταφορά** χρησιμοποιείται επίσης ευρύτατα στη λογοτεχνία, στη δημοσιογραφική γλώσσα και στη διαφήμιση.
- Η **μεταφορά** συνδέεται, τέλος, και με τον ιδιαίτερο τρόπο επικοινωνίας διάφορων ομάδων (κοινωνικών, επαγγελματικών, ηλικιακών κ.λπ.). Χαρακτηριστικό παράδειγμα η γλώσσα των χρηστών των υπολογιστών και του Διαδικτύου:
→ π.χ. Σώζω τα αρχεία μου.
Κατεβάζω τραγούδια.
Τρέχω το πρόγραμμα.
- Η **μεταφορά** στη γλώσσα συνδέεται άμεσα με τον πολιτισμό μιας χώρας, γι' αυτό και πολλές μεταφορικές εκφράσεις δε μεταφράζονται εύκολα σε άλλες γλώσσες.

Αντίθετες λέξεις

Μαθαίνω ότι:

- ▶ **Αντίθετες** είναι οι λέξεις που έχουν αντίθετες σημασίες.
- ▶ Μια λέξη μπορεί να έχει διαφορετικά αντίθετα ανάλογα με το περιβάλλον, στο οποίο αυτά εμφανίζονται:
π.χ. νέες ιδέες ≠ παλιές ιδέες ψηλά δέντρα ≠ χαμηλά δέντρα
 νέες γυναίκες ≠ γριές γυναίκες ψηλά παιδιά ≠ κοντά παιδιά
- ▶ Ο τρόπος με τον οποίο δύο λέξεις βρίσκονται σε αντίθεση δεν είναι πάντα ο ίδιος:
α. Αντίθετες είναι δύο λέξεις όταν αποτελούν τα άκρα μιας κλίμακας με ενδιάμεσες διαβαθμίσεις.

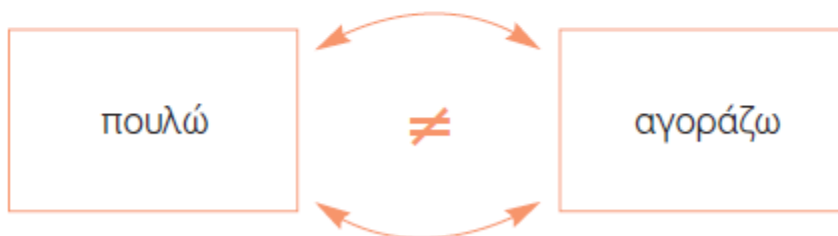
- Τα ζεύγη αυτά λέγονται **κλιμακωτά αντίθετα**.

- β. Αντίθετες είναι όμως και δύο λέξεις ανάμεσα στις οποίες δεν υπάρχει καμία ενδιάμεση κατάσταση: αναγκαστικά ένας άνθρωπος (ή ένα πράγμα) μπορεί να είναι ή το ένα ή το άλλο.

- Αυτά τα αντίθετα είναι **δυναδικά αντίθετα**.

- γ. Αντίθετες είναι επίσης δύο λέξεις όταν η μία περιγράφει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα σε δύο ανθρώπους (ή πράγματα) και η άλλη λέξη περιγράφει την ίδια σχέση αλλά από την πλευρά του άλλου ατόμου.

- Αυτές οι λέξεις λέγονται **αντίστροφες**.

ομόηχες ή ομώνυμες - παρώνυμες

- Δύο λέξεις (με διαφορετική σημασία) μπορεί να **έχουν την ίδια προφορά**. Αυτές οι λέξεις λέγονται **ομόηχες ή ομώνυμες**.

Π Ρ Ο Σ Ο Χ Η : Συχνά οι λέξεις αυτές έχουν και διαφορετική ορθογραφία.
Π.χ. Έχουμε στην τάξη 25 παιδιά. Μας χρειάζεται ίσος αριθμός βιβλίων.
Ίσως αυτά που έχουμε στην αποθήκη να μη φτάνουν.
Ζήτησε τη χείρα της χήρας.

- Υπάρχουν και λέξεις που μοιάζουν πολύ στην προφορά αλλά έχουν διαφορετικές σημασίες και συνήθως διαφορετική ορθογραφία. Αυτές τις λέξεις τις λέμε **παρώνυμες**.
Π.χ. σφήκα – σφίγγα, φτηνός – φτενός

- Μερικές παρώνυμες λέξεις διαφέρουν μόνο ως προς τον τόνο. Αυτές τις λέμε **τονικά παρώνυμα**.

Π.χ. ξέρω, ξερό (κείμενο 8)

Ε Π Ο Μ Ε Ν Ω Σ : Για να γράψω σωστά μια λέξη, πρέπει να φέρω στο νου μου τη σημασία της.

Υπώνυμες - Μετωνυμία

- Υπάρχουν λέξεις ή φράσεις των οποίων η σημασία συμπεριλαμβάνεται μέσα στην έννοια μιας άλλης λέξης ή φράσης. Αυτές οι λέξεις λέγονται **υπώνυμά** της.
Π.χ. *γιατρός – παιδίατρος*

Μετωνυμία λέμε το σχήμα λόγου κατά το οποίο χρησιμοποιούμε:

- το όνομα του δημιουργού για να δηλώσουμε το δημιούργημα (π.χ. *Στην Εθνική Πινακοθήκη εκτίθεται ένας Θεοτοκόπουλος = Ένας πίνακας του Θεοτοκόπουλου*)
- αυτό που περιέχει κάτι, για να δηλώσουμε το περιεχόμενο (π.χ. *Έλα να πιούμε ένα ποτηράκι = κρασί*)
- το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο (π.χ. *Τόπο στα νιάτα! = τόπο στους νέους!*)

Σχήματα λόγου

- Στον καθημερινό λόγο ελάχιστες λέξεις χρησιμοποιούνται αποκλειστικά με μία σημασία. Οι περισσότερες έχουν ή παίρνουν και άλλες σημασίες. Από όλες τις σημασίες μιας λέξης μία λέγεται αρχική ή κύρια και οι άλλες δευτερεύουσες.
- Οι αποκλίσεις από την κύρια σημασία και οι διάφορες ιδιόρρυθμες χρήσεις των λέξεων ή φράσεων μέσα σε ένα ορισμένο περιβάλλον επικοινωνίας λέγονται σχήματα λόγου.
 - Όταν, για να τονίσουμε μια ιδιότητα ενός προσώπου ή ενός πράγματος ή μιας ιδέας, το συσχετίζουμε με κάτι άλλο πολύ γνωστό, που έχει αυτή την ιδιότητα σε μεγάλο βαθμό, τότε έχουμε **παρομοίωση**. Στην παρομοίωση χρησιμοποιούμε υποχρεωτικά το σαν ή το όπως.
 - Όταν, για να προκαλέσουμε ισχυρή εντύπωση, λέμε κάτι που ξεπερνά το πραγματικό ή το συνηθισμένο, τότε έχουμε **υπερβολή**.
 - Όταν, αντί για μια λέξη ή φράση, χρησιμοποιούμε την αντίθετή της μαζί με άρνηση, τότε έχουμε **σχήμα λιτότητας**.
 - Όταν χρησιμοποιούμε με προσποίηση λέξεις ή φράσεις για να δείξουμε το εντελώς αντίθετο από αυτό που λέμε, τότε έχουμε **ειρωνεία**.
 - Όταν χρησιμοποιούμε το μέρος ενός συνόλου αντί για το σύνολο και αντίστροφα, την ύλη αντί για το πράγμα που γίνεται από αυτήν ή εκείνο που παράγει αντί για εκείνο που παράγεται από αυτό, τότε έχουμε **συνεκδοχή**.